

РЕЦЕНЗИЈА
НА РАКОПИСОТ „НЕГА НА ПАЦИЕНТИ СО КОЛОРЕКТАЛЕН
КАРЦИНОМ” ОД ДОЦ. Д-Р МАРИЈА КАРАКОЛЕВСКА-ИЛОВА
И НАСЛОВЕН ВОНР. ПРОФ. Д-Р ДЕВА ПЕТРОВА, ФАКУЛТЕТ ЗА
МЕДИЦИНСКИ НАУКИ, УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” ВО ШТИП

Врз основа на одредбите од Статутот и Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев” во Штип, како и Одлуката бр.2002-280/14 од 15.11.2024 година, на 329. редовна седница на Наставно-научниот совет на Факултетот за медицински науки, одржана на 15.11.2024 година, избрана е Рецензентска комисија во состав:

- д-р Лилјана Манева-Костовска, редовен професор во пензија и
- д-р Илија Милев, доцент, Факултет за медицински науки при Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, избран во научната област хирургија,

за изготвување на извештај, рецензија на приложениот ракопис **„НЕГА НА ПАЦИЕНТИ СО КОЛОРЕКТАЛЕН КАРЦИНОМ”** од авторките **доцент д-р Марија Караколевска – Илова, насловен вонреден професор д-р Дева Петрова**, скрипта наменета за студентите на прв циклус студии на Факултетот за медицински науки, студиска програма на Висока здравствена школа, насока Медицинска сестра/техничар на Универзитет „Гоце Делчев” во Штип. Ракописот со наслов **„НЕГА НА ПАЦИЕНТИ СО КОЛОРЕКТАЛЕН КАРЦИНОМ”** припаѓа во научната област онкологија според меѓународната Фраскатијева класификација.

По прегледот на ракописот, Комисијата до Наставно-научниот совет на Факултетот за медицински науки го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Општи податоци за ракописот: Ракописот **„НЕГА НА ПАЦИЕНТИ СО КОЛОРЕКТАЛЕН КАРЦИНОМ”** од авторките доц. д-р Марија Караколевска-Илова и насловен вонр. проф. д-р Дева Петрова е наменет за студентите на прв циклус студии на Факултетот за медицински науки, студиска програма на Висока здравствена школа, насока Медицинска сестра/техничар на Универзитет „Гоце Делчев” во Штип.

Приложениот ракопис е во согласност со наставната програма и ја опфаќа наставната материја за предметот Онкологија со неџа, со предвидениот фонд на часови од 2+2+0, кој студентите го изучуваат во четвртиот семестар.

Податоци за обемот на ракописот: Ракописот **„НЕГА НА ПАЦИЕНТИ СО КОЛОРЕКТАЛЕН КАРЦИНОМ”** од авторките доц. д-р Марија Караколевска-Илова и насловен вонр. проф. д-р Дева Петрова е даден на 67 страници, А4-формат, со проред 1 и со големина на букви 11. Обемот на овој ракопис по содржина ги задоволува критериумите според бројот на часови и според одредбите од Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев” во Штип.

Податоци за постоење на сличен или ист наслов: Овој учебник е прв од ваков вид за студентите на студиска програма на Висока здравствена школа, насока Медицинска сестра за предметот Онкологија со неџа.

Краток опис на содржината: Негата на онколошки болни е специјализирана област на медицинската професија која ги обработува методите на медицинска нега на пациентите со малигни заболувања. За да се обезбеди најдобра медицинска нега кај оваа специфична група на пациенти неопходно е добро познавање на особеностите на малигните заболувања и нивното системско влијание, како и начинот на апликација на специфичната онколошка терапија и несаканите ефекти кои истата ги предизвикува. Од друга страна, потребно е да се разберат и специфичните потреби на секоја возраст на пациентите со малигно заболување. Онколошките медицински сестри се значајни соработници во мултидисциплинарен здравствен тим при остварувањето на најдобра можна медицинска нега за пациентите со малигни заболувања. Тие играат незаменлива улога во внимателното следење на состојбата за време на онколошкиот третман кај овие пациенти, обезбедуваат грижа и поддршка во текот на лекувањето и претставуваат значаен професионален соговорник за семејствата на овие пациенти.

Карциномите на колон и ректум претставуваат посебен дел од онкологијата кој се занимава со проучување на епидемиологијата, етиологијата и тераписките модалитети со главен осврт на специфичните онколошки третмани кај карциномите на гастроинтестиналниот систем како едни од најчестите малигноми. Медицинската сестра има голема улога при негата и тераписките постапки кај пациентите со малигни заболувања на гастроинтестинален систем. Нејзината задача е поставување на венски пристап за парентерална апликација на лекови (хемотерапија), инфузии раствори и раствори за парентерална исхрана, како и следење на виталните параметри за време на апликацијата на специфичната терапија. Посебен акцент онколошката медицинска сестра поставува на информираноста на пациентите за несаканите ефекти од терапијата и правилната нега во домашни услови. На медицинската сестра која работи на одделение за онкологија неопходна и е и добра обука за да може да биде незаменлив соработник на лекарот. Медицинската сестра мора да има одлично познавање од оваа патологија и да биде едукатор на пациентите и нивните семејства за спецификите на терапијата, специфичната исхрана, како и навремено препознавање на знаците и симптомите при несаканите ефекти од терапијата.

Материјалот на скриптата е разделен во 16 поглавја кои сликовито и детално ги обработуваат темите од областа на колоректалниот карцином.

Поглавје 1: Вовед. Колоректалниот карцином е најчесто малигно заболување на гастроинтестиналниот тракт со мултифакторијална етиологија. Како таков има големо значење врз морбидитетот на пациентите, како и предизвик во неговиот третман. Во *Воведот* се дава еден општ приказ за колоректалниот карцином, неговата инциденца, факторите на ризик и епидемиолошките карактеристики. Напредокот во патофизиолошкото разбирање за настанокот на овој карцином го зголеми опсегот на опции за третман и за локална и за напредната болест, што доведе до индивидуализирани планови за лекување.

Поглавје 2: Анатомија на колон и ректум. Во ова поглавје детално описно и сликовито се дадени анатомските карактеристики на колон и ректум, ембриолошкото потекло на деловите на колон и ректум, нивната инервација, васкуларизација и лимфна дренажа. Сето ова е прикажано со цел понатаму да се разберат хируршките процедури што се спроведуваат кај колоректален карцином, начинот на лимфогено и хематогено метастазирање, како и разликата во тераписките модалитети помеѓу карцином на колон и ректум.

Поглавје 3: Епидемиологија на колоректален карцином. Колоректалниот карцином е трет најчесто дијагностициран карцином на светско ниво, по карциномот на белите дробови и на дојката. Со цел да се разбере значењето на овој карцином како битен здравствен проблем, детално описно и сликовито е даден приказ за инциденцата на колоректален карцином во светски и европски рамки, како и во однос на половата структура.

Поглавје 4: Етиологија на колоректален карцином. Во ова поглавје е даден детален приказ на етиологијата на колоректален карцином. Детално се обработени и прикажани променливите и непроменливите ризик фактори, со цел да се подигне свеста за превентивните можности кај оваа група на карциноми. Со не помала важност се дава и акцент на генетските и наследните форми на овие карциноми како посебна група и во однос на третман и во однос на ризик од други типови на карциноми во фамилијата.

Поглавје 5: Локализација, симптоми и знаци на колоректален карцином. Во однос на локализацијата на карциномот на колон и ректум се спроведуваат соодветните третмански опции и во делот на хирургијата и во делот на специфичниот онколошки третман. Со цел навремено откривање на овие малигнитети треба да се знаат симптомите и знаците, како би можело пациентот навремено да биде насочен кон дијагностичките процедури и онколошките третмански опции.

Поглавје 6: Дијагноза на колоректален карцином. Дијагнозата на колоректален карцином се засновува на три столба: историја на болеста, физикален преглед и ивентигации. Ова поглавје ги содржи детално обработени и сликовито прикажани сите дијагностички модалитети кои се користат за докажување на заболувањето и проценка на клиничкиот стадиум на болеста.

Поглавје 7: Патологија. Кај колоректалните карциноми, утврдувањето на стадиумот на болеста вообичаено се врши по хируршката експлорација и хистопатолошкиот преглед на оперативниот материјал. Ова поглавје ги обработува патохистолошките критериуми кои треба да ги содржи еден постоперативен патохистолошки наод со предиктивна и прогностичка цел.

Поглавје 8: Раст и метастазирање. Ова поглавје дава приказ на макроскопскиот раст на колоректалниот карцином, како и начините и пределекионите места за метастазирање.

Поглавје 9: Стадиум на заболувањето. Одлуките за типот на третман на карцином на колонот се донесуваат врз основа на податоците од Dukes или модифицираната Astler-Coller класификација. Стадиумите на болест треба да бидат дефинирани со ТНМ класификација. Ова поглавје дава детален опис за Т (големина на тумор), Н (лимфни јазли) и М (далечни метастази) кај колоректален карцином и стадиумите за заболувањето по ТНМ класификацијата.

Поглавје 10: Третман. Третманот кај колоректален карцином е индивидуален, односно се донесува одлука за персонализиран третман. Тоа подразбира консултација на мултидисциплинарен тим (т.н. тумор борд) во кој се вклучени патолог, радиолог, хирург и онколог. Врз основа на клиничките карактеристики на карциномот (стадиумот на заболувањето), патохистолошкиот тип, биолошките/молекуларни карактеристики на туморот како и фактичката физичка состојба на пациентот се донесува одлука за соодветен третман кој е индивидуален. Овде детално описно и сликовито се изнесени најновите научни ставови за третман на инвазивниот ресектибилен неметастатски карцином

на колон (со детален приказ за карактеристиките на хируршката ресекција и принципите на адјувантна/неoadјувантна хемотерапија/биолошка терапија кај ресектибилен карцином на колон). Даден е и осврт на третманот базиран врз стадиумот на заболувањето. Исто така, даден е и детален приказ за третман на ресектибилен карцином на ректум (хируршка ресекција и модалитетите на хемотерапијата и радиотерапијата). Посебен дел од ова поглавје е посветен на радиотерапијата на карцином на колон (од принципите на симулација на пациентот за зрачење до начинот на спроведување на зрачниот третман).

Поглавје 11: Принципи на третман на метастатска болест. Метастатска болест ќе развијат 50-60% од пациентите со колоректален карцином, додека 80-90% од овие пациенти имаат неректебилна метастатска болест во црниот дроб. Метастатската болест претставува посебен предизвик за онколозите, па затоа е обработен пристапот во нејзиното третирање како посебен ентитет.

Поглавје 12: Несакани ефекти од применетата онколошка терапија и справувањето со истите. Несаканите ефекти од применетата терапија било локална, локо-регионална или метастатска болест произлегуваат од видот на терапија (хемотерапија, радиотерапија или конкурентна хеморадиотерапија), типот на применетите цитостатици, биолошка терапија, како и од индивидулатната општа состојба на секој пациент. Справувањето со несаканите ефекти е и одговорност и на здравствените работници, посебно за медицинската сестра која треба да знае да ги препознае промените кај пациентот предизвикани од соодветната онколошка терапија, правилно да го насочи пациентот за успешно справување со истите и во крајна линија навремено да го алармира докторот/онколог. Изнесен е детален опис за сите несакани ефекти од хемотерапијата (гадење, повраќање, стоматитис, дијареја, алопеција, кожни промени) и улогата на медицинската сестра во нивно препознавање и разрешување, како и информирање на пациентите. Посебен осврт е дадено за фебрилната неутропенија како животозагрозувачка состојба и улогата на медицинската сестра во нејзино навремено препознавање и алармирање на докторот. Екстравазацијата е состојба која директно е поврзана со искуството и знаењето на медицинската сестра за правилно справување со истата, па така има посебен осврт за препораките на интервенција поврзани со истата.

Поглавје 13: Несакани ефекти од применетата онколошка радиотерапија и справување со истите. Спроведување на зрачна терапија кај ректален карцином е со точно определена доза разделена во дневни фракции. Претходно се изработува детален зрачен план за секој пациент со кој се постигнува оптимална зрачна доза на самиот тумор или лежиштето на туморот со максимална заштита на околните здрави структури. Сепак и при спроведување на зрачниот третман може да се појават одредени несакани ефекти. Медицинската сестра и во овој дел од третманот на онколошките пациенти има значајна улога во едукацијата на пациентите за несаканите ефекти, како и навремено препознавање на истите и давање на упатство за нивно решавање.

Поглавје 14: Палијативна нега и квалитет на живот кај пациентите со колоректален карцином. Во тек на природниот тек на малигното заболување пациентите можат да бидат третирани со различни тераписки модалитети со цел постигнување на неколку основни цели. Од една страна целта може да биде потполно излекување на пациентот, а доколку тоа не е возможно да се обезбеди продолжување на животот (подолго преживување без болест и целокупно преживување). Палијативната нега претставува спроведување методи со кои се

исполнуваат потребите на пациентите со малигно заболување кај кои не може да се постигне излекување. Палијативната нега има мултидисциплинарен карактер, а тоа значи дека во нејзиното спроведување се вклучени повеќе стручни профили (онколози, хирурзи, радиотерапевти, физијатри и физиотерапевти, психолози, анестезиолози, специјалисти за третман на болка, доктори од општа медицина, како и медицинска сестра). Претставена е улогата на медицинската сестра при спроведување на палијативната нега, а посебно кај домашната палијативна нега.

Поглавје 15: Болка и третман на болка (болен синдром). Болката претставува комплексно физиолошко и емотивно искуство, а не само чувство. Во напредната малигна болест веќе две третини од пациентите имаат болен синдром. Болката е една од најчестите и најтешките компликации на малигниот процес. Примарната цел е нејзино потполно отстранување или намалување како пациентот би имал прифатлив функционален статус, квалитет на живот и релативно безболна смрт. Ова поглавје дава детален приказ за видовите на болка и начинот на настанување. Посебен дел претставува начинот на правилно справување со истата во кој значајна улога има и медицинската сестра.

Поглавје 16: Скрининг за колоректален карцином. Скринингот е значајна алатка во пронаоѓањето на соодветно заболување кај здравата популација. Навременото дијагностицирање на колоректалниот карцином е од големо прогностичко значење за преживувањето кај овие пациенти, но и намалување на морбидитетот со третманот. Затоа како посебно поглавје се опишани препораките за скрининг програмата кај колоректален карцином.

Библиографските единици, вкупно 50, користени при пишување на скриптата правилно се цитирани во АПА стил.

ЗАКЛУЧОК

Ракописот „Нега на пациенти со колоректален карцином“ од авторите доц. д-р Марија Караколевска-Илова и насловен вонр. проф. д-р Дева Петрова е наменет за студентите на Високата медицинска школа, насока Медицинска сестра/техничар на Факултетот за медицински науки при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип. Ракописот претставува значаен едукативен текст во кој изнесените содржини се претставени стручно, сеопфатно, јасно и разбирливо, врз основа на цитираните најсовремени релевантни медицински литературни извори.

Врз база на сето погоре кажано, а врз основа на стандардите, критериумите и индикаторите предвидени со методологијата за вреднување и објавување на учебници, Рецензентската комисија има особена чест да му предложи на Наставно-научниот совет на Факултетот за медицински науки при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип ракописот „Нега на пациенти со колоректален карцином“ од авторките доц. д-р Марија Караколевска-Илова и насловен вонр. проф. д-р Дева Петрова да го прифати за објавување во е-библиотеката на Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Д-р Лилјана Манева-Костовска, редовен професор во пензија, с.р.

Д-р Илија Милев, доцент, с.р.